Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

skolfam 2022

En arbetsmodell som hjälper barn i familjehem att lyckas i skolan

Sammanställning av resultat- och kvalitetsenkäten för läsåret 2021/2022

Förord

Utifrån sina individuella förutsättningar, har varje barn rätt till det stöd och den hjälp de behöver för att klara sin skolgång. Denna rätt uttrycks i såväl Barnkonventionen som Skollagen och Socialtjänstlagen. Skolfam bottnar i idén om att denna rättighet måste skyddas och stärkas, i synnerhet för barn och unga i samhällsvården.

Att ge barn möjligheten att lyckas i skolan är i särklass den viktigaste skyddsfaktorn mot ett liv i utanförskap. Om barn går ut skolan med godkända betyg i årskurs 9, halveras riskerna för utanförskap i vuxen ålder. Att erbjuda barn i familjehem Skolfam är en viktig investering i deras framtid och ett sätt att säkerställa att deras rättigheter blir tillgodosedda.

Cecilia Sjölander

Cecilia Sjölander
Generalsekreterare
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Stockholm 2022

Text och bearbetning:
Rikard Tordön

Ansvarig utgivare:
Cecilia Sjölander
Generalsekreterare

Stiftelsen Allmänna Barnhuset
Döbelnsgatan 50
113 52 Stockholm

Org.nr: 802000-1072

Tel: +46 8 679 60 78
info@allmannabarnhuset.se

www.allmannabarnhuset.se

Bilder: Shutterstock

De citat som finns med i rapporten kommer från teamens svarsenkäter från år 2022.

skolfam

Innehållsförteckning

Förord 2

Innehållsförteckning 3

Inledning 4

Skola för barn i familjehem 4

Barnkonventionen 4

Samhällsvårdade barn i Sverige 5

Samhällsvårdade barns skolresultat 5

Skolfams organisation 6

Syfte och vision 6

Bakgrund 6

Styrning och organisation 7

Skolfams medarbetare 7

Arbetsgång 7

Kvalitetssäkring 7

Skolfams utveckling och nationell spridning 9

Skolfambarnens resultat 2022 11

Antal barn i Skolfam 11

Barn som slutar Skolfam i förtid 12

Resultatutveckling 12

Andel behöriga till gymnasiet 13

Behörighet i jämförelse med rikssnittet för barn i familjehem 14

Kommentar till resultaten 15

Barn som får delar av insatsen 15

Kösituationen, skärpta urval och prioriteringar 17

Kvalitativa faktorer från teamens självbedömningar 18

Forskning och studier 20

Skolfam framåt 20

Avslutning 21

Referenslista 22

Inledning

Skola för barn i familjehem

Barn som ges möjlighet att utvecklas positivt får god livskvalitet här och nu och bättre möjligheter senare i livet. Bra skolresultat är viktigt för att göra det möjligt. Barn i familjehem får generellt som grupp betydligt sämre resultat i skolan än andra barn. Vissa omständigheter i barns utveckling är svåra att påverka, men skolresultat går och bör optimeras så att barn upplever framgång och utvecklas positivt. Helst varje dag och varje lektion.

Skolfam har funnits som en arbetsmodell sedan 2005. Tre aktörer, skola, socialtjänst och familjehem, samverkar för att möjliggöra att grundskoleelever i familjehem utvecklas optimalt och når så bra resultat i skolan som möjligt.

Arbetsmodellen bygger på att kartlägga elevers förutsättningar för skolresultat, med såväl sociala omständigheter, som med psykologiska och pedagogiska testinstrument. Då kan skolan erbjuda ett individanpassat stöd åt elever som bor i familjehem. Följden blir att skolan, med positiva förväntningar om utveckling, kan erbjuda eleven utmaningar i rätt nivå.

Fram till augusti 2022 har Skolfam varit verksamt i 30 svenska kommuner och involverat 1 675 barn, varav 444 har fått Skolfam hela vägen till slutet av grundskolan. 779 barn är idag aktuella i insats i någon av de 21 kommuner som arbetar med modellen.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter är sedan 2020 svensk lag. Skolfams arbete går i linje med de kärnprinciper som konventionen stadgar, om barns lika värde och rättigheter (art. 2), att beakta barnets bästa i alla beslut (art. 3), barnets rätt till liv och utveckling (art. 6), samt barnets rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad (art. 12). Artiklarna 28 och 29 handlar om barnets rätt till utbildning och statens skyldighet att ge alla barn möjlighet att utvecklas.

I juli 2020 ställde FN:s Barnrättskommitté frågor till Sverige angående vilka åtgärder som vidtagits för att ta itu med de kommunala skillnaderna och förbättra utbildningsresultaten för barn i utsatta situationer, inklusive barn i samhällets vård. Det är alltså ett angeläget område att prioritera. Följaktligen åligger det varje myndighet och skolhuvudman i Sverige att göra allt man kan för att barn i familjehem ska få samma chanser som andra att klara skolan med behörighet att läsa vidare på gymnasiet. Detsamma gäller socialtjänsten i varje kommun, som har skyldighet att tillgodose samhällsvårdade barn och ungas rättigheter i enlighet med överenskommelsen i konventionen.

”Ni i Skolfam säger som det är, det kan man lita på.”

– barn med Skolfam

Samhällsvårdade barn i Sverige

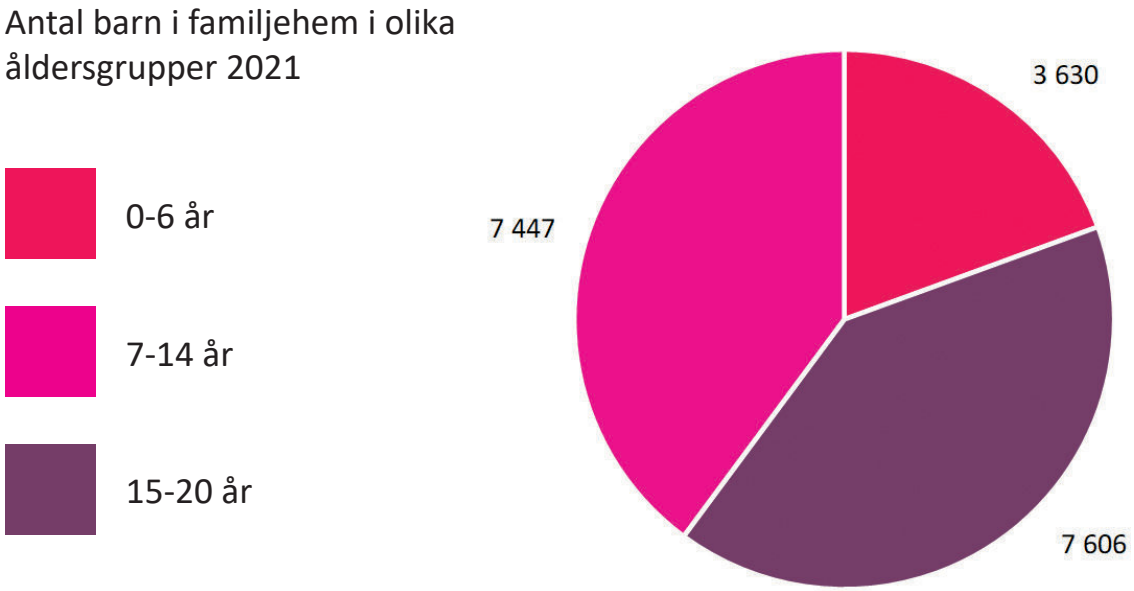

Figur 1: Antal barn i familjehemsvård i olika åldersgrupper 2021.

Under 2021 fick 26 213 barn och unga någon gång under året vård utanför hemmet (Socialstyrelsen, 2022). Detta är ca 1 100 färre än året innan. Majoriteten, 71 %, av dessa barn bodde i familjehem. Könsfördelningen för barn i familjehem var förra året väldigt jämn med 50,9 % pojkar. Antalet barn i förskole- och grundskoleålder har ökat sedan förra året, medan antalet i gymnasieålder har minskat. Diagrammet i figur 1 visar att 7 606 av barnen i familjehem var i åldern 7 – 14 år. Alla barn som ingår i Skolfam bor i familjehem i det åldersintervallet och arbetsmodellen är utformad efter de förutsättningarna. Medelåldern hösten 2022 för alla barn i Skolfam är 12 år.

Samhällsvårdade barns skolresultat

Skolresultat för barn som är eller har varit i samhällsvård skiljer sig generellt markant från andras. Socialstyrelsens lägesrapport 2016: Individ- och familjeomsorg (Socialstyrelsen, 2016) visar att 60 % av flickorna och 52 % av pojkarna i samhällsvård gick ut grundskolan med behörighet till gymnasiet år 2015. Som jämförelse blev 85,6 % av alla barn som gick ut grundskolan i Sverige behöriga år 2015. År 2022 är det 85,0 % (Skolverket, 2022). Det är en relativt stor skillnad på andel behöriga om vi jämför elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning, 92,7 % och de som har föräldrar utan eftergymnasial utbildning, 75,0 %. Dock är skillnaden mellan alla barn och barn i samhällsvård större och ökar ännu mer efter nionde klass.

Nästan alla elever i Sverige påbörjar gymnasium, 87 % startar ett nationellt program och 11 % startar ett introduktionsprogram. Bara 2 % slutar skolan efter årskurs nio i grundskolan. Däremot är det långt från alla som fullföljer gymnasiet och där ser vi stora skillnader mellan barn i samhällsvård och alla barn. Socialstyrelsens Öppna jämförelser 2020-placerade barns utbildning och hälsa (Socialstyrelsen, 2021) visar att 39 % av flickorna och 32 % av pojkarna som varit i heldygnsvård hela årskurs nio har avslutat gymnasium som 20-åringar. Motsvarande siffror är 81% för flickor respektive 70 % för pojkar som inte varit i samhällsvård. Statistik avseende genomgången grundskola i Socialstyrelsens öppna jämförelser säger tyvärr inget om behörighet till fortsatta studier, vilket gör att siffrorna från lägesrapporten 2015 fortfarande 2022 är de enda vi har att jämföra med.

”Bra med ett samarbete som äntligen belyser hela livssituationen och skapar en kontinuitet. Alla pusselbitar är viktiga!”

– familjehemsförälder

Skolfams organisation

Syfte och vision

Skolfam är en förebyggande, manualstyrd arbetsmodell för grundskolebarn i familjehem. Arbetet bygger på grundprinciperna; tvärprofessionell och tvärsektoriell samverkan, prevention, mätbarhet och barnets delaktighet. Modellen syftar till att stärka förutsättningarna för utveckling av skolresultat och därigenom också bättre livschanser och framtidsmöjligheter för dessa barn.

Visionen är att alla barn i Sverige ska ges likvärdiga möjligheter att nå sin skolpotential och gå ut nionde klass med behörighet att söka till ett nationellt gymnasieprogram.

Bakgrund

Projektet Skolfam startade i Helsingborg 2005 med stöd av forskning som visat att goda skolresultat är en skyddsfaktor för alla barn (Jackson & Martin, 1998; Martin & Jackson, 2002). Utvecklingen av modellen skedde också i nära samarbete med forskare. Skolresultaten är särskilt viktiga för barn i samhällsvård, som riskerar en betydligt högre ohälsa och utanförskap än andra barn, där just skolresultaten är en påverkansfaktor. Forskningen visade också att barn i samhällsvård ofta saknar tillgång till rätt pedagogiskt stöd.

Skolfam blev en permanent verksamhet i Helsingborg år 2008 (Tideman et al., 2011) och spreds till andra svenska kommuner. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har bistått implementeringen, till en början med projektledningsstöd i lokala projekt och därefter med nationell samordning, spridning, organisation och kvalitetssäkringsarbete. Ofta är det större kommuner med ett eget underlag om minst 25 barn i familjehem i grundskoleålder som startar och utökar sin verksamhet i Skolfam. Organiseringen i mindre kommuner förutsätter oftast mellankommunal samverkan, vilket gör organisering och lokala politiska beslut mer komplex. Det finns dock flera exempel på att det är genomförbart och framgångsrikt även i små kommuner.

Styrning och organisation

Skolfams nationella samordning bedrivs och finansieras av Stiftelsen Allmänna Barnhuset, en statlig stiftelse för kunskapsspridning och metodutveckling inom området för barn i socialt utsatta livssituationer. Det operativa arbetet bedrivs av kommunernas egna team bestående av barnets socialsekreterare, familjehemssekreteraren, en psykolog och en specialpedagog. De två senare är i regel teamets fasta funktioner som enbart arbetar med Skolfam, medan socialsekreterarna ingår i teamet beroende på vilket barn eller familjehem som berörs. Till teamet kopplas i regel en lednings- eller samordningsfunktion med uppgift att koordinera arbetet.

Skolfams medarbetare

En viktig grund för Skolfam är samverkan mellan social- och utbildningsförvaltningen och modellen bygger på att förvaltningarna delar på ansvar för ledning och finansiering, även om det förekommer team där finansieringen är ensidig. Barn- och familjehemssekreterarna utför arbetet inom ramen för sin ordinarie tjänst på socialförvaltningen. Var specialpedagog och psykolog är anställda varierar.

Av alla 43 team var det i årets enkät 33 som rapporterade att de har tillgång till koordinator eller projektledare som stöd i verksamheten.

”Har känts bra att Skolfam funnits där för mig!”

– barn med Skolfam

Arbetsgång

Teamet och insatsen startar med kartläggning av barnets förutsättningar och förmågor. Denna kallas för kartläggning 1 (K1). Utifrån kartläggningens resultat skapas en plan för hur barnets förmågor och kunskaper ska utvecklas vidare och hur eventuella kunskapsluckor ska fyllas på bästa möjliga sätt.

Teamet följer löpande upp hur det går för barnet i skolan och reviderar planen. Två till tre år efter K1 görs en ny kartläggning (K2) för att utvärdera om det stöd barnet får är tillräckligt i omfång och utformning. Arbetet med stöd och uppföljning fortsätter efter K2 tills barnet går ut årskurs nio, eller om insatsen avslutas tidigare av andra skäl. Teamet har ett nära samarbete med barnet, familjehemmet och barnets skola. Arbetsgången beskrivs mer ingående i manualen som finns tillgänglig på allmannabarnhuset.se/skolfam-skolsatsning-inom-familjehemsvarden/rapporter-och-styrdokument-skolfam/

Kvalitetssäkring

Med kvalitet i Skolfam avser vi hur väl processerna motsvarar det som beskrivs i styrdokumenten. Den nationella samordningen möjliggör kvalitetssäkring ur ett större perspektiv, där denna årliga rapport är en del.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anordnar årligen en konferens som riktar sig både till Skolfams medarbetare och externa intresserade. Det anordnas även årliga utvecklingsdagar för Skolfams teammedlemmar och chefer. Syftet med utvecklingsdagarna är att gemensamt diskutera utmaningar och framgångsfaktorer, stärka samverkan och utbyta kunskap.

Personalen i Skolfam möts också regelbundet i regionala träffar, där erfarenheter och lokala behov kan diskuteras. Stiftelsen Allmänna Barnhusets nationella samordnare deltar i dessa möten för att samråda och minska avståndet mellan nationell styrgrupp och kommunal praktik.

Tillsammans med forskare, arbetsgrupper och Skolfams nationella styrgrupp revideras vid behov modellens styrdokument som består av en manual och ett ramverk. Skolfams ramverk beskriver organisation och manualen innehåller arbetsgången i sin helhet.

En viktig del i arbetet med att kvalitetssäkra Skolfam är den certifieringsutbildning som Skolfams teammedlemmar genomgår. Det är en grundläggande utbildning om Skolfams målgrupp, utveckling och metodik.

Med start 2014 har kvantitativa resultatuppföljningar sammanställts nationellt. I dessa svarar teamen på frågor om organisation, antal barn i olika skeden, skäl till avslut i förtid och barnens behörighet till gymnasieskolan. Dock samlas inte några personuppgifter eller andra uppgifter som kan äventyra spårbarhet eller barnens integritet in. Årets uppgifter presenteras under avsnittet *Skolfambarnens resultat 2022* och är hämtade från årets resultat- och kvalitetsenkät från augusti 2022.

Teamens egna regelbundna utvärderingar av den egna verksamheten är en viktig del för att kvalitetssäkra Skolfam. En summering av teamens självvärderingar av kvaliteten sammanställs nationellt och presenteras senare i rapporten.

”Vad kan bli bättre med skolfam?”
”Inget, dom är bra.”

– barn i familjehem

Skolfams utveckling och nationella spridning

I augusti 2022 fanns Skolfam med 43 team i 21 svenska kommuner. Under 2022 har två kommuner startat nya Skolfamteam, Ale och Mjölby. När det gäller Ale kommun så är det ett undantag som bekräftar regeln, nämligen att en mindre kommun startar Skolfam. Detta är möjligt tack vare att Ale och Stenungssund inlett ett samarbete där kommunerna delar på ett Skolfamteam. Stenungssund har tidigare samverkat med en annan grannkommun, Tjörn om Skolfam. Respektive kommun har rekryterat och anställt var sin medarbetare till teamet, en specialpedagog från Stenungssund och en psykolog från Ale. Utgifterna delas lika. Psykolog och specialpedagog är anställda inom elevhälsan i sina respektive kommuner och träffar därmed professionskollegor regelbundet. Uppdelningen av arbetet fördelas lika mellan kommunerna med i grova drag varannan vecka på plats i respektive kommun. Teamet är fysiskt placerat tillsammans med familjehemsvård/socialtjänst i båda kommunerna.

I Göteborg har Skolfam växt från 8 till 12 team under 2022, vilket innebär att köerna slutar växa. I sex av de nio största kommunerna i Sverige finns Skolfam men inte i någon av de 183 minsta kommunerna. Det är positivt att Skolfam finns i de större kommunerna som av naturliga skäl har fler barn i familjehem. Men det är också olyckligt att Skolfam inte finns i många, och särskilt mindre, kommuner. Tio län saknar helt någon kommun med Skolfam: Norrbotten, Dalarna, Värmland, Örebro, Uppsala, Västmanland, Jönköping, Kalmar, Blekinge, samt Kronobergs län.

En kommun, Enköping, har sedan årsrapporten 2021 avvecklat Skolfam och utgår därmed ur den löpande statistiken. Presentationen över antal ackumulerade kartläggningar och barn som slutat årskurs 9 innehåller inte data från de 14 barn som hade kartlagts där, eller från andra tidigare avslutade team, sammanlagt 219 barn. Totalt har 55 team någonsin startat och 12 team har avvecklats eller slagits samman med ett annat team. Anledningen till att kommuner har lagt ner Skolfam är i de flesta fall kortsiktigt ekonomiska, eller svag förankring i nämnden med ansvar för grundskolan. Ibland startas i stället en alternativ modell med bredare målgrupp men utan den systematiska uppföljning eller kvalitetssäkring som Skolfam innebär.

Nedanstående diagram visar utvecklingen av antal team och kommuner från starten år 2005.

Antal team och kommuner med Skolfam

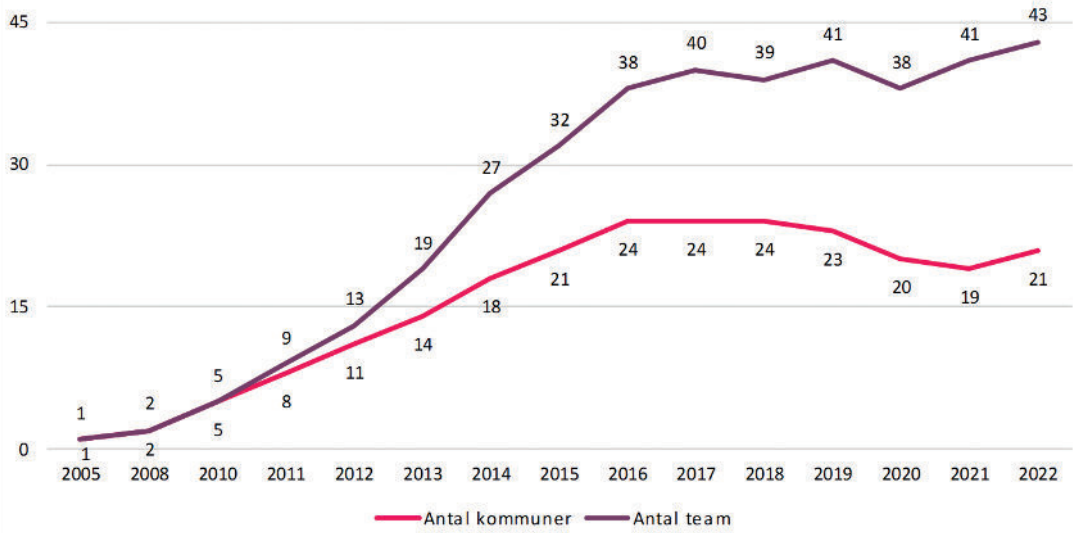

Figur 2: Tillväxt i team och skolfamkommuner över tid. Förra årets rapport angav 20 kommuner år 2021, men den sammanställdes innan Enköpings team avvecklades.

Skolfambarnens resultat 2022

Den årliga uppföljningen syftar till att kunna följa resultatutvecklingen för de barn inom Skolfam som gått ut årskurs nio samt att kvalitetssäkra arbetsmodellens utförande runt om i landet. Det övergripande målet med Skolfams arbete är att barn i familjehem ska gå ut grundskolan med behörighet att söka ett nationellt gymnasieprogram. Alla kommuner i nätverket har besvarat årets enkät, även om det finns en viss osäkerhet i ett par kommuner som saknar tillförlitliga data från tidigare år. Likaså är uppgifter om barn i kö till insatsen i några fall uppskattningar, eftersom statistiskt underlag inte finns tillgängligt i alla kommuner.

Antal barn i Skolfam

Sedan starten 2005 har totalt 1 675 barn kartlagts minst en gång i något skolfamteam, varav 1 456 i de nu aktiva teamen. Av dessa har 798 barn även fått en andra uppföljande kartläggning.

En svårighet som rör antalet barn i Skolfam är att flera kommuner inte klarar av att möta efterfrågan från barn som uppfyller kriterier för att få påbörja Skolfam. I augusti 2022 väntade 633 barn på att inkluderas i Skolfam. Medelvärdet var 15,4 barn per team. Det är en ökning mot förra året, och vi ser en fortsatt underkapacitet i många kommuner. Endast två kommuner, Gotland och Skellefteå, rapporterar en balans som innebär att inga barn ställs i kö, undantaget nystartade Mjölby och Ale. Ytterligare 5 kommuner eller stadsdelar har färre än 10 barn i kö, medan andra har mycket stora obalanser mellan behov och resurs, exempelvis Gävle med 89 i kö till två team och Norrköping med 61 barn i kö till ett enda team.

Statistikens historik för antal barn i kö är rättad för år 2020 och 2021 då den tyvärr innehöll barn som var dubbelräknade såväl i kö som i pågående insats.

Antal barn i Skolfam 2014-2022

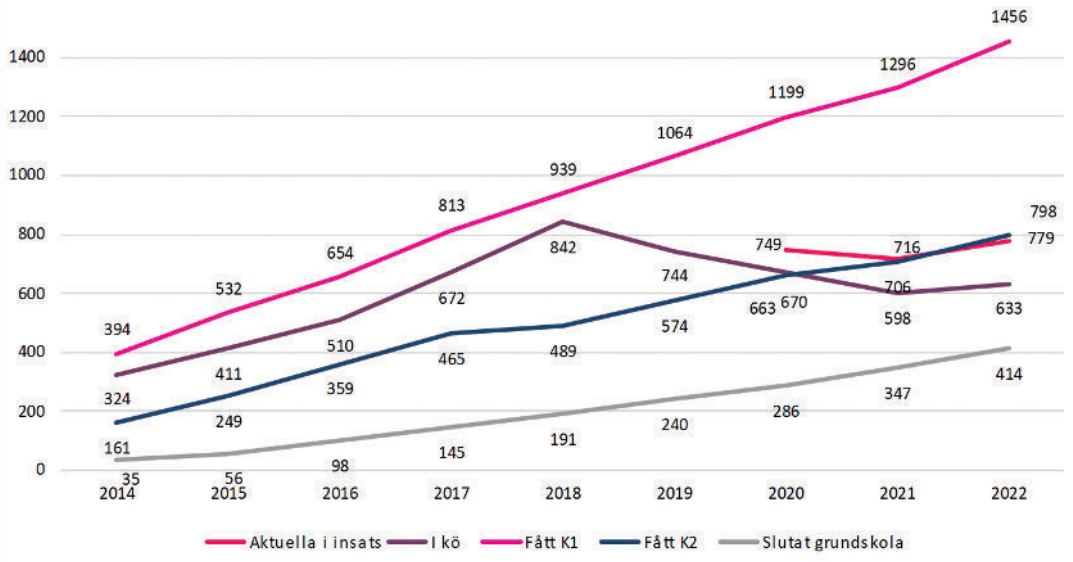

Figur 3: Antal barn i olika skeden 2014 - 2022. Exklusive 219 barn från tidigare nedlagda

Barn som slutar Skolfam i förtid

Många barn som påbörjat Skolfam slutar i förtid, innan skolavslutningen i årskurs nio. Av de 74 barn som avslutat Skolfam i förtid det senaste året är den vanligaste anledningen, 32 barn vårdnadsöverflytt till familjehemmet, då alla insatser från socialtjänsten utom ekonomisk ersättning avslutas. Näst vanligast, 19 barn, är hemflytt till förälder. Sju har flyttats till annan vårdform, fyra av ”annan anledning”, exempelvis att förälder återtar samtycket, eller inskrivning i särskola. Två barn har avslutats på grund av skärpta lokala kriterier. I ett fall återtogs barnets eget samtycke till att fortsätta insatsen.

Anledning till förtida avslut

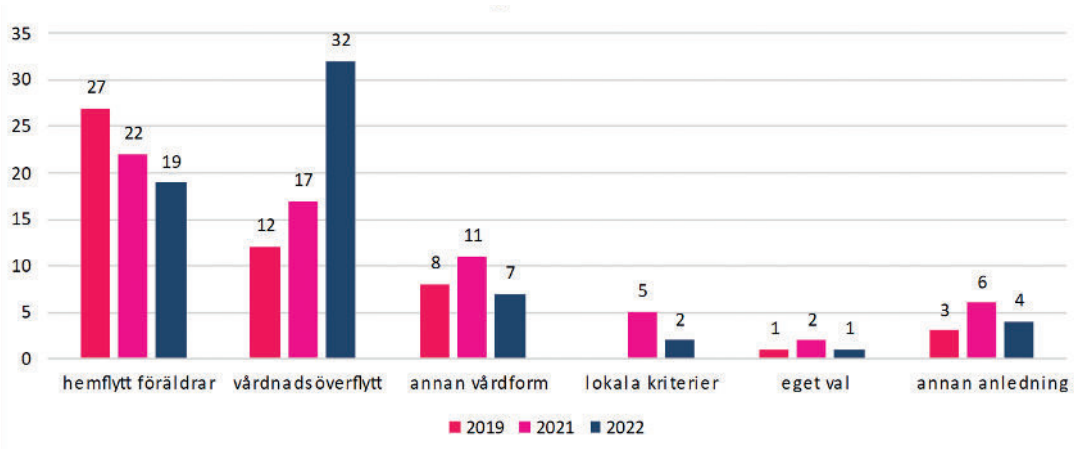

Figur 4: Barn som avslutat Skolfam i förtid av olika skäl uppdelat på åren 2019–2022. Exklusive år 2020, då statistiken det året är osäker.

”Skolfam-mötena är viktiga möten, vi får inte komma för sent. Jag är tacksam för alla möten.”

– barn i familjehem

Resultatutveckling

Av de 414 Skolfambarn som hittills har slutat grundskolan, hade 313 behörighet till åtminstone gymnasieskolans yrkesförberedande program direkt vid examen åk 9. Ytterligare 28 Skolfambarn blev behöriga till gymnasieskolan efter ett års komplettering. Förutom dessa, finns i historiken 30 Skolfambarn från nu avslutade team, varav 19 avslutade med behörighet.

”Nu kan jag inte skylla på att jag är dum i huvudet längre.”

– barn i familjehem

Antal som genomgått grundskola, med behörighet till gymnasiet direkt, samt efter ett års komplettering

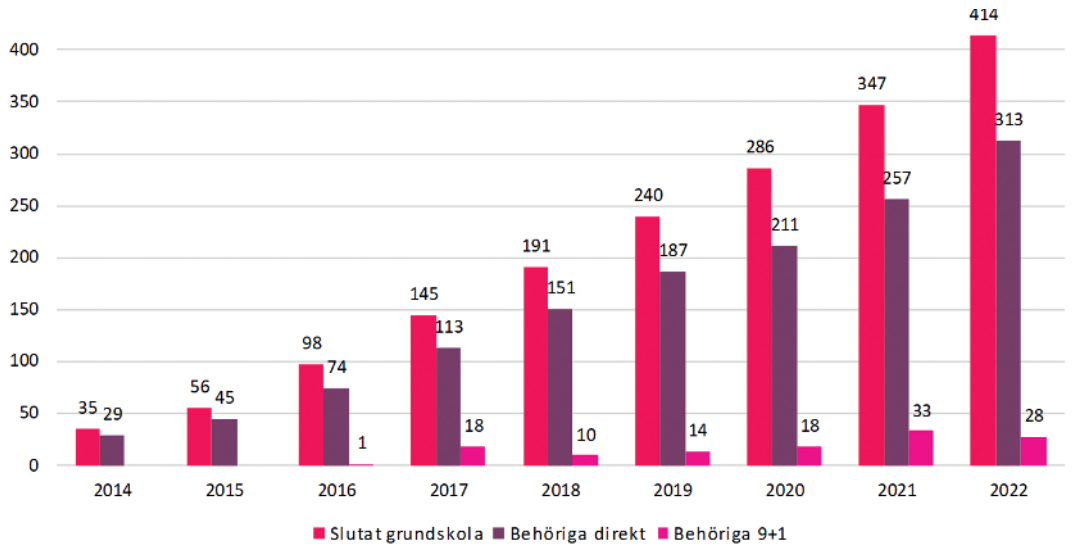

Figur 5: Antal barn som genomgått hela insatsen och slutat grundskolan, ackumulerade antal. Exklusive 30 barn från avslutade team.

Andel behöriga till gymnasiet

Mätt som andel (behöriga/slutar åk 9) motsvarar resultatet 75,6 %, vilket är 1,5 procentenhet högre än förra året och ett viktigt steg framåt sedan 2020 års relativt låga resultat. Andelen som blir behöriga efter ett ytterligare år på introduktionsprogram är 82,4 %. 19 team har över 80 % direkt behöriga, nästan i nivå med alla Sveriges grundskoleelever. Figur 6 visar andelen behöriga över tid i jämförelse med alla barn i Sverige (Skolverket, 2022) och alla barn i familjehem år 2015 ur Socialstyrelsens Lägesrapport 2016 (Socialstyrelsen, 2016).

Andel behöriga

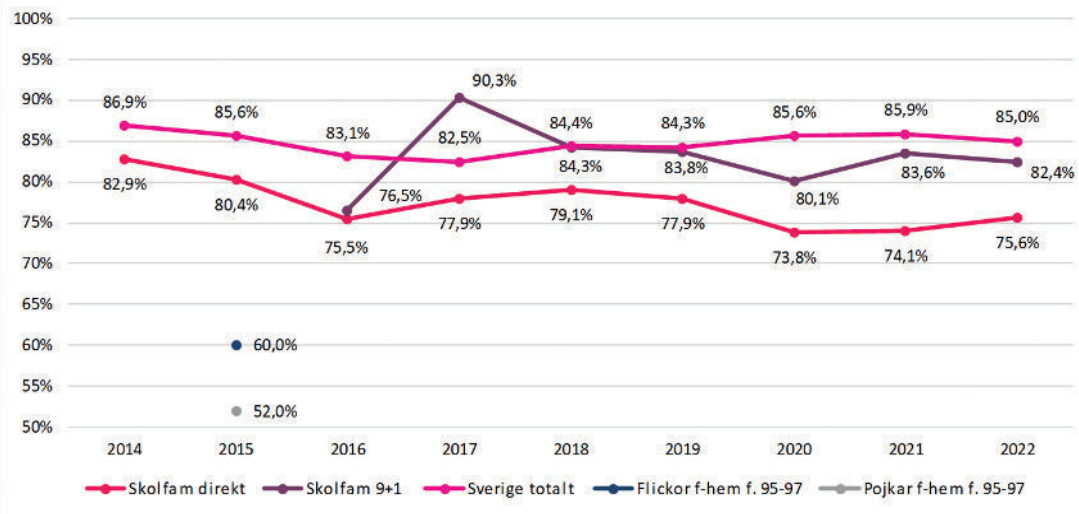

Figur 6: Andel behöriga i Skolfam jämfört med alla elever i Sverige (Skolverket, 2022) och pojkar/flickor i familjehem 2015, födda 1995–96 (Socialstyrelsen, 2016).

Behörighet i jämförelse med rikssnittet för barn i familjehem

Officiell statistik av hur hög andel av gruppen barn i familjehem som uppnår behörighet till gymnasiet har inte publicerats sedan 2016 så det är svårt att presentera en i tid rättvis jämförelse av Skolfambarnens resultat i förhållande till andra barn i familjehem.

Enligt data från Socialstyrelsens och Skolverkets undersökning 2015 (Socialstyrelsen, 2016) uppnådde 52% av pojkarna respektive 60% av flickorna behörighet till gymnasiet.

Kommentar till resultaten

Årets resultat baserar sig som tidigare dels på ackumulerade data, exempelvis om antal barn som slutat grundskolan med behörighet direkt till nationellt program på gymnasiet. Dels uppgifter om senaste året, som exempelvis hur många barn som under året avslutat insatsen i förtid och skälen till det.

Antalet genomförda kartläggningar var fler det senaste året, vilket sannolikt kan bero på en återhämtning efter pandemiåren 2020–2021. Det senaste året har 160 K1 och 92 K2 genomförts. Då fyra team är anställda på deltid blir det utslaget per team 6,1 kartläggningar per team och år. Antalet kartläggningar är inte den gränssättande faktorn för ett Skolfamteam, utan snarare antalet barn i aktiv insats och deras behov. Under pandemiåren fick flera team begränsa eller helt frysa nya kartläggningar av smittskyddsskäl.

Barn som får delar av insatsen

Antalet barn som bara får delar av insatsen på grund av förtida avslut ökar, 74, mot 2021 års 63. År 2019 var det 51. Uppgiften från 2020 i förra årsrapporten om 90 avslutade barn är tyvärr inte pålitlig, eftersom enkäten det året efterfrågade sammanbrott i placering utan följdfrågan om det också medförde avslut av Skolfam.

Förtida avslut, totalt antal och andel

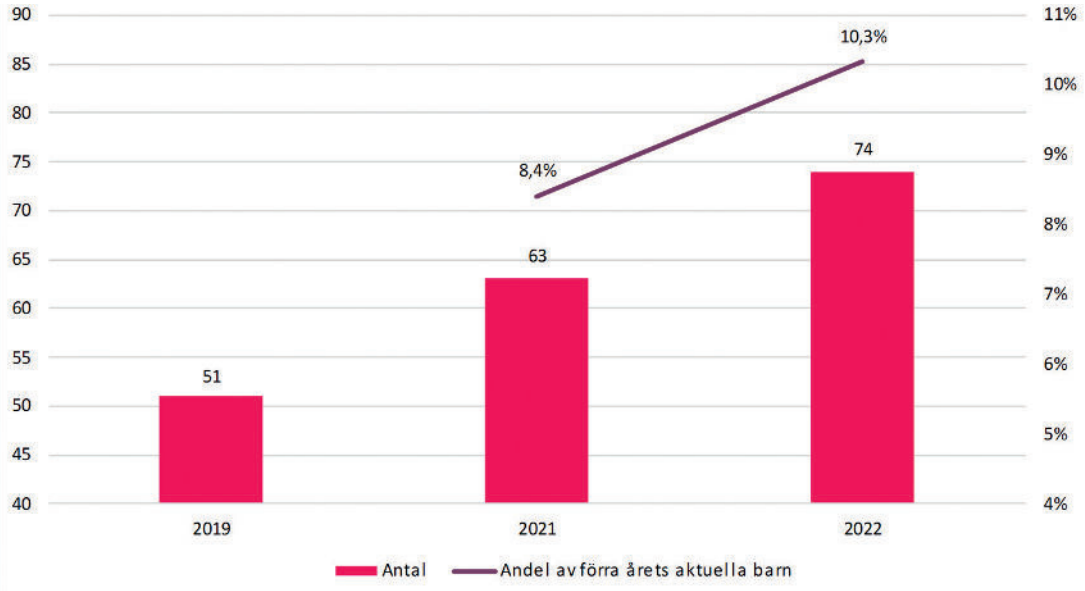

Figur 7: Förtida avslut år 2019, 2021 och 2022. Totalt antal samt andel av föregående års aktuella i insats.

Vi ser det också i figur 3 över antal barn i Skolfam, där skillnaden i lutning mellan antal K1 och antal som slutar grundskolan som modellen är tänkt, är uppenbar. Innan 2019 beräknades förtida avslut enbart mellan kartläggningarna, från 2019 efterfrågas detta specifikt i enkäten.

En tänkbar förklaring till detta är en kombination av två uppfattningar:

- *Vi kan bara arbeta med barn som administrativt och juridiskt sett är i familjehem och inom vårt ansvarsområde. När vårdnaden flyttas till förälder eller familjehem, måste vi avsluta ärendet och därmed barnets insats.*
- *Ju tidigare vi avslutar insatsen desto fler barn hinner vi med våra begränsade resurser ge åtminstone en del av den här insatsen.*

Bägge dessa uppfattningar är aktuella i våra kommuner och bägge är korrekta, även om de inte tar hänsyn till det barnrättsliga perspektivet eller chansen att nå avsedd effekt med insatsen.

Det finns också en mer strukturell förklaring, nämligen att lagen har förtydligats under 2021 just avseende vårdnadsöverflyttning. Numera ska vårdnadsöverflyttning övervägas årligen, och redan efter två års placering. Kanske är den ökning av antalet avslut på grund av vårdnadsöverflyttning vi ser i årets sammanställning, en tidig konsekvens av det?

”Kommer tanterna från Skolfam vara kvar? De var snälla.”

– barn i familjehem

Men vad får det för konsekvenser att en förebyggande långsiktig insats avslutas i förtid?

Det vi vet är att hittills fyra studier (Durbeej & Hellner, 2017; Tideman et al., 2011; Tordön, Bladh, Sydsjö, et al., 2020; Tordön et al., 2014) har undersökt effekten av de två första åren i Skolfam, med liknande slutsatser: små positiva effekter, i närheten till vad som kan anses signifikant säkerställt. Det är få avhopp i dessa studier och små positiva effekter som påvisas. Lovande, men med ett tydligt budskap till praktiken om att vi sannolikt bara ser början av mätbara resultat efter två år. Studerar vi utfallet av hela insatsen Skolfam i form av andel behöriga till gymnasiet, som i våra årliga enkäter, är bilden en helt annan: Stora skillnader mellan de 55 % behöriga som enligt registerdata (Socialstyrelsen, 2016) gäller för alla barn i familjehem, mot 76 % behöriga med Skolfam, samtidigt med en stor och ökande andel bortfall. Slutsatsen här är att Skolfam som metod faktiskt fungerar riktigt bra, men:

1. Skolfam ska inte ses som en quick-fix, det behöver pågå mer än två år, möjligtvis hela vägen till skolavslutningen i åk 9 för att ge tydlig och avsedd effekt.

2. Skolfam och övriga familjehemsvården påverkas av externa faktorer som vårdnadsöverflyttar, hemflyttar och lokalt beslutade kriterier för urval, prioriteringar och förtida avslut.

3. Idag vet vi inte säkert vad avslut i förtid får för konsekvenser för de barn det berör, även om lokala utvärderingar har visat på en positiv koppling mellan antal år i insatsen och chans att nå behörighet.

Idealet är att inga barn behöver avsluta sin insats innan skolavslutningen i årskurs 9. Om så hade varit fallet, skulle kurvorna i figur 3 över antal K2 och ”slutat grundskolan” följa parallellt, men tidsförskjutet, med antal K1. Då skulle vi i denna årsrapport kunna rapportera 813 barn som slutat grundskolan, varav 615 med behörighet till fortsatta studier. Dubbelt så många som i verkligheten.

Modell: Antal barn i Skolfam 2014-2022 utan förtida avslut

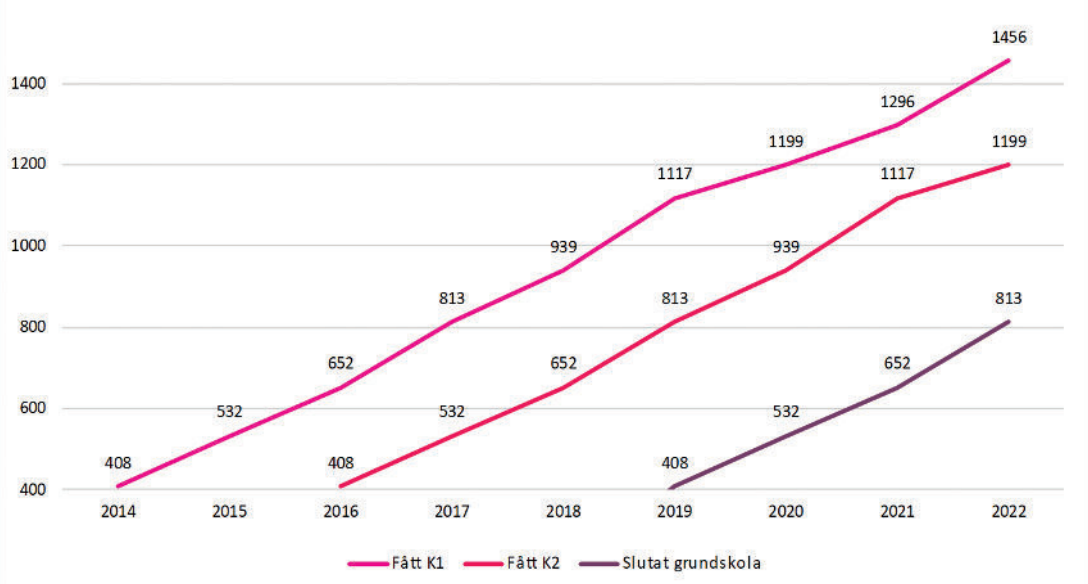

Figur 8. Modell över ett tänkt ideal utan förtida avslut. Jämför med verkligt läge i figur 3.

Kösituationen, skärpta urval och prioriteringar

Situationen med köer till redan fyllda team är nästan lika gammal som Skolfams historia. Underkapaciteten är orsaken till behovet av skärpta urval och prioriteringar, med de negativa konsekvenser som följer av detta. Ojämlikhet, försenade insatser, sannolikt lägre effekt av insatsen för enskilda barn, ansamling av mer belastade barn i teamen, är konsekvenser som vi berört i flera årsrapporter. I år ökar kön igen i totala antal (+35), trots att fem nya team har startat upp i Ale och Göteborg, vilket kan ses som en tilltagande obalans i resurser och behov i Skolfams övriga kommuner. Av de 43 teamen arbetar 14 över sin egentliga kapacitet i antal aktuella barn. 10 team har en kö med fler barn än deras team redan arbetar med. Fem team har en kö som innehåller fler än dubbelt så många barn i förhållande till det antal de är dimensionerade för. De två senaste åren är det enbart Göteborg som har startat upp fler team för att möta behoven.

Vi ställer frågor i enkäten om vilka principer som är vägledande när teamen tvingas till prioriteringar. Det vanligaste är kötid, som 19 team tillämpar, följt av en geografisk avgränsning i någon form, 11 team. Sju team prioriterar äldre barn och fem team yngre. Två team gör behovsbedömningar på förhand och ett team tillämpar lottning. Åtta team tillämpar ingen särskild princip för prioritering till insatsen och det är de teamen som har ingen eller liten kö.

”Den här insatsen skulle fler barn ha.”

– rektor

Alla principer för prioritering får konsekvenser. Att prioritera äldre barn eller låta tid i kö styra vem som får insatsen leder till senare start och därmed sämre utgångsläge för en framgångsrik insats. Skolfam är aktuellt för barn mellan 6 och 15 års ålder och många avslutas i förtid, vilket leder till att kötid och prioritering av äldre kan vara en förklaring till att medelåldern bland barnen i Skolfam är 12 år. Att behovsbedöma en förebyggande insats leder till högre andelar barn med behov som rimligen borde tillgodoses av elevhälsan eller sjukvården, och lägre chanser till framgång, såväl för barnen med stora aktuella stödbehov som övriga barn teamet arbetar med. Geografiska avgränsningar leder till ojämlika förutsättningar för en och samma kommuns omhändertagna barn. Syskonförtur och lottning får negativa konsekvenser för de barn som saknar syskon eller har otur i lottningen. Att prioritera yngre barn har positiva konsekvenser för barnen som väljs, men kan leda till att äldre inte inkluderas och fungerar relativt dåligt som metod för att hålla köerna korta, eftersom genomsnittlig tid i insats ökar.

Det enda etiskt rimliga är att följa Göteborgs exempel och utöka med fler team när behoven av det uppkommer.

Kvalitativa faktorer från teamens självbedömningar

Det alldeles nystartade teamet i Mjölby har av förklarliga skäl inte kunnat svara på dessa frågor, men övriga 42 team har bedömt och skattat sin egen kvalitet inom fyra områden.

Området *samverkan* når i teamens självvärdering ett medelvärde på 3,7 på en femgradig skala. De kommentarer om samverkan som ges återspeglar svårigheter som är relaterade till administrativa och juridiska barriärer. Antingen svårigheter i samverkan med regionala instanser som exempelvis BUP, eller problem relaterade till olika förvaltningar i den egna kommunen. Exempel på det senare är när teamet är anställt av olika förvaltningar med IT-system som inte är kompatibla, lokaler som är geografiskt åtskilda, eller resursbrister i en förvaltning som blir ”svagaste länken”. Eller krasst förvaltningsmotstånd, där den ena av två förvaltningar inte vill stödja Skolfam och aktivt eller passivt motarbetar eller nedprioriterar teamet.

Barns *delaktighet* i Skolfam får i årets enkät medelpoängen 4,4. I kommentarerna framgår att teamen gör en del medvetna och motiverade avsteg från manualens ideal om att låta barnet avgöra var kartläggningen ska ske. Här råder inte fullt konsensus om vad som egentligen är barnets bästa, där teamen exempelvis beskriver att man inte vill avkräva barnet ett val som barnet inte kan bedöma konsekvenserna av. Ett annat tydligt tema är ”dåligt samvete” för att samtal med barnen inför uppföljningssamtalen inte alltid hinns med. Om man bedömer kommentarer inom området delaktighet över tid så framträder en tydlig trend om att idealen höjs år från år. Detta är ett område som teamen verkligen prioriterar att bli bättre på.

Metodföljsamhet i förhållande till styrdokument når även i år ett högt medelvärde på 4,5. De kommentarer som lämnats handlar oftast om olika avsteg i urval som behöver göras med hänsyn till underdimensionering. Men det finns också kommentarer om att beslutade insatser inte blir av i skolorna, eller att uppföljningsmöten blir mindre strukturerade och mer processinriktade än vad manualen beskriver. Det senare är inte självklart något som behöver inverka negativt på utfallet.

Inom området *ledning* skattar teamen ett medelvärde på 4,0, samma som förra året. Här är det två tydliga teman som framträder i kommentarerna. Dels handlar det om att ledning och samordning

”Tack snälla för att ni kom och tog hand om barnen på ett så respektfullt sätt. De tyckte att det var både spännande och ganska kul. Upplever att Skolfam har gett barnen en positiv och varm bild av vuxna som arbetar med barn. Det blir fint för dem att ta med sig i livet.”

– familjehemsmamma

på förvaltningsnivå inte prioriteras. Tjänster som inte återbesätts, eller flyttas ner i organisationen till en mindre ändamålsenlig samverkansnivå. Dels handlar det om brister i främst psykologers systemstöd, som att de inte har en tydlig ledning avseende hälso- och sjukvårdsverksamhet, eller att det (fortfarande) saknas tillgång till dokumentationssystem för psykologen. Detta har negativ påverkan på Skolfams kvalitet, vi riskerar att inte upptäcka fel i verksamheten, blir mer sårbara för motstånd och får sämre möjligheter att bedriva en ”patientsäker” verksamhet, om vi tillåter oss att låna det hälsojuridiska begreppet.

Kvalitetsfrågor, viktat medelvärde

Figur 9: Balanserat medelvärde i teamens kvalitativa självskattningar.

Forskning och studier

Skolfam är en av de mest utforskade insatserna som finns inom den sociala barnavården. Från lokala utvärderingar av tidsavgränsade projekt (Tideman et al., 2011; Tordön et al., 2014), till effektutvärdering med kontrollgrupp (Durbeej & Hellner, 2017). Effektstudien visade att Skolfam medför förbättringar av perceptuell förmåga, allmän kognitiv förmåga och läsförmåga bland barn i familjehem, men att effekterna var mycket små och i flera fall inte statistiskt signifikanta.

Ytterligare två studier har genomförts som bygger på kartläggningsdata från Skolfam. I den första (Tordön, Bladh, Svedin, et al., 2020) sammanställdes alla tillgängliga förstakartläggningar, och i den andra (Tordön, Bladh, Sydsjö, et al., 2020) jämfördes resultat från första- och andra-kartläggningarna. Slutsatsen var att Skolfam ger en låg till medelgod effekt i högre exekutiv funktion efter de två första åren av insatsen, men ingen mätbar effekt i känslomässigt påverkad funktion som exempelvis adaptiva färdigheter, eller exekutiv funktion på en lägre nivå, exempelvis avkodning av text.

En populärvetenskaplig rapport (Tordön, 2021), delvis baserad på de två nationella studierna av kartläggningsdata gavs ut av Stiftelsen Allmänna Barnhuset hösten 2021 och finns fritt tillgänglig för nedladdning på webbplatsen. Den ger ett bredare sammanhang till de förutsättningar som präglar familjehemsvården och även samhällsvårdade barn och ungas hälsa.

Skolfam framåt

Den här årsrapporten har tagit upp många utmaningar och ännu ett år presenterat utfall som innebär ett starkt stöd för att ge Skolfam till så många grundskolebarn i familjehem som möjligt. Där modellen införs, ses positiva förändringar som medför att såväl de barn det berör som det samhälle de lever i, får en nytta som med råge överträffar kostnaden. Skolfam fyller en viktig roll i samhällets skyldighet att göra sitt yttersta för att stödja barn som behöver det, eller för att använda formuleringen i Barnkonventionens fjärde artikel:

> *Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska konventionsstaterna till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta sådana åtgärder.*

Det är viktigt att kunna se såväl Skolfams förtjänster, goda erfarenheter och resultat, som de utmaningar en rapport som denna redovisar. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och kommunerna som står bakom arbetet, strävar efter att hela tiden utveckla, kvalitetssäkra och sprida modellen vidare till fler kommuner och fler barn i familjehemsvården. Medarbetarna i Skolfam upplever dagligen de positiva resultaten av att barn börjar lyckas i skolan, blir uppmuntrade i olika möten med vuxna, samt delar glädjen när ett barn avslutar grundskolan med möjligheter till fortsatta studier.

Det är svårt för oss att förstå när kommuner väljer att inte använda en modell som det finns så mycket positiva erfarenheter från, avgränsar den till vissa barn, eller avslutar sin verksamhet.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset hoppas fortfarande på utvecklingen av Skolfam med ett bredare anslag, där barns behov inom skola och hälsa kan tillgodoses i samma organisation, där såväl regionernas hälso- och sjukvårdspersonal, som kommunernas skol- och socialtjänstpersonal samverkar effektivt i en gemensamt driven organisation. En sådan regionalt baserad organisations-

form skulle dessutom medföra att fler barn i mindre kommuner skulle kunna nås av insatsen på ett rationellt sätt. De legala hinder som försvårar arbetet med barn bosatta i andra kommuner, hälso- och sjukvårdspersonalens (psykologernas) ledning i kommunalt driven organisation, eller svårigheter i samverkan i hälso- och sjukvårdsärenden mellan kommun och region, skulle undanröjas av exempelvis regionalt organiserat Hälso-Skolfam.

En motsvarande arbetsmodell för barn i förskoleålder eller gymnasieålder vore också välkommen, men skulle behöva anpassas utefter de specifika förutsättningar och behov som finns i de åldersgrupperna, inte bygga på samma som Skolfam.

En modell för förskolebarn skulle kunna fokusera på framför allt språkutvecklande och skolförberedande insatser. Det är förhållandevis få barn i förskoleålder som placeras i familjehem, knappt hälften av antalet i grundskoleålder, men för den gruppen skulle en insats göra att förutsättningar för att lyckas i skolan stärks. I det svenska skolsystemet sätts insatser dessvärre ofta in sent i skolgången, då gapet mot jämnåriga kamrater hunnit växa och misslyckandena blivit många. Erfarenheterna från Finland visar att tidiga insatser ger ett bättre resultat, mindre stigmatisering av stödinsatser, samt ofta med mindre resursbehov.

”Bra att eleven får material att jobba med i hemmet. Bra att det finns någon att vända sig till när det uppstår problem. Jag ser skolfam som ett extra nätverk kring eleven där vi som skola kunnat bolla ideer och lösningar med en tredje part. Skolfam har lyssnat och kommit med tips och ideer.”

– lärare

Avslutning

Skolfam är efter 17 år i Sverige en etablerad arbetsmodell med syftet att stärka skolresultat för barn i familjehemsvård. Arbetet med att implementera modellen har åtföljts av utvärderingar med en så stark vetenskaplig metodik som varit forskningsetiskt möjlig, där resultaten har varit och fortsätter vara positiva. Såväl utsagor från barn, familjehem, skolpersonal och socialtjänstens personal bekräftar att Skolfam bidrar till bättre skolresultat för barn som behöver det som allra mest. Även pilotstudier av hälsoekonomiska utfall (Bernfort & Lundqvist, 2014) visar positiva utfall av Skolfam som en samhällsekonomisk nytta. Samtidigt är den samhällsekonomiska nyttan av förebyggande insatser för barn i social utsatthet ett i princip obeforskat område, där behovet av större studier med en adekvat forskningsdesign är påtagligt. De årliga resultatenkäterna visar tydligt att de barn som får insatsen når behörighet till gymnasieskolan i betydligt högre grad än vad som är fallet för alla barn i familjehem i Sverige. Däremot kan vi ännu inte svara på hur mycket vi som samhälle sparar ekonomiskt på varje sådant barn.

Skolfam är ett verktyg för kommuner att leva upp till Skollagens krav på skolans kompensatoriska uppdrag (SkolL 1 kap 4§) och Socialtjänstlagens krav på trygghet, jämlikhet och aktivt deltagande i samhällslivet (SoL 1 kap 1§). Skolfam är också ett verktyg för staten att leva upp till Barnkonventionens mål om barns lika värde, barnets bästa, rätt till liv, utveckling och utbildning.

Av de 7 606 barn i grundskoleålder som fick vård i familjehem någon gång under 2021, var 779 (ca. 10 %) barn i Skolfam. I antal kommuner omfattas 21 av landets 290 kommuner. Här behövs vidare ansträngningar för att klarlägga faktorer som hämmar eller främjar implementeringen och en ambition om att fler barn i familjehem ska få de möjligheter som Skolfam kan ge. Att erbjuda barn i familjehem Skolfam är en investering i deras liv såväl här och nu, som i deras framtid. Det ger också en vinst för hela samhället utifrån värdet av att få alla människor delaktiga och inkluderade för att motverka utanförskap.

Referenslista

Bernfort, L., & Lundqvist, M. (2014). Är insatsen SkolFam lönsam? Utvärdering av SkolFam2 i Norrköpings kommun.

Durbeej, N., & Hellner, C. (2017). Improving school performance among Swedish foster children: A quasi experimental study exploring outcomes of the Skolfam model. *Children and Youth Services Review*, 82, 466–476. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.10.014

Jackson, S., & Martin, P. Y. (1998). Surviving the care system: Education and resilience. *Journal of Adolescence*, 21(5), 569–583. https://doi.org/10.1006/jado.1998.0178

Martin, P. Y., & Jackson, S. (2002). Educational success for children in public care: Advice from a group of high achievers. *Child and Family Social Work*, 7(2), 121–130. https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2002.00240.x

Skolverket. (2022). Slutbetyg i grundskolan. https://www.skolverket.se/publikationer?id=10334

Socialstyrelsen. (2016). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2016.*

Socialstyrelsen. (2021). *Öppna jämförelser 2020 -placerade barns utbildning och hälsa.* https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2021-2-7222.pdf

Socialstyrelsen. (2022). Socialstyrelsen. (2022). *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2021.*

Tideman, E., Vinnerljung, B., Hintze, K., & Aldenius Isaksson, A. (2011). Improving Foster Children's School Achievements: Promising Results from a Swedish Intensive Study. *Adoption & Fostering*, 35(1), 44–56. https://doi.org/10.1177/030857591103500106

Tordön, R. (2021). *I Föräldrars Ställe -om förutsättningar och insatser för barn och unga i samhällsvård.* https://www.allmannabarnhuset.se/produkt/i-foraldrars-stalle/

Tordön, R., Bladh, M., Svedin, C. G., & Sydsjö, G. (2020). Challenging Intellectual, Behavioral and Educational Prerequisites for Interventions Aimed at School Aged Children in Foster Care. A Compilation of Swedish Test Results. *Children and Youth Services Review*, 108, 104598. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104598

Tordön, R., Bladh, M., Sydsjö, G., & Svedin, C. G. (2020). Improved Intelligence, Literacy and Mathematic Skills Following School-Based Intervention for Children in Foster Care. *Frontiers in Psychology*, 11. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00718

Tordön, R., Vinnerljung, B., & Axelsson, U. (2014). Improving Foster Children's School Performance: A Replication of the Helsingborg Study. *Adoption & Fostering*, 38(1), 37–48. https://doi.org/10.1177/0308575913518003

Skolfam 2022

En sammanställning av Skolfams resultat- och kvalitets enkät för läsåret 2021/2022.

Skolfam är en förebyggande arbetsmodell som syftar till att öka förutsättningar för att gå ut grundskolan med behörighet till gymnasiet för barn i familjehem. I en årlig resultat- och kvalitetsenkät rapporterar Sveriges skolfamteam om skolfambarnens slutbetyg under det föregångna året. Teamen uppger även hur den lokala verksamheten är organiserad samt i vilket utsträckning barnens delaktighet tillgodoses. Rapporten utgörs av en introduktion till Skolfams arbetsmodell samt en sammanställning av årets resultat- och kvalitetsenkät.

Rikard Tordön på Stiftelsen Allmänna Barnhuset har sammanställt enkäten och författat rapporten.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset – nationell samordnare för Skolfam

Stiftelsen Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutveckling med syfte att stärka barn och ungdomar i socialt utsatta situationer.

Vårt arbete utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, och fokuserar på att öka kompetensen hos professionella som möter barn genom att utveckla och sprida kunskap från forskning och praktik. Vi ger bland annat anslag till barn och ungdomsforskning, driver egna utvecklingsprojekt, anordnar konferenser och seminarier samt ger ut böcker i aktuella frågor.

Läs mer om oss på **allmannabarnhuset.se**

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset